

Mens en Wereld

Op 8 april bestond het eerste humanistische bejaardentehuis, het A. H. Gerhardhuis in Amsterdam, 5 jaar. Het eerste en tot nu toe het enige, ofschoon er overal verspreid in het land op dit moment een aantal van deze tehuizen letterlijk „in opkomst” zijn.

Het is een prachtig gebouw en telkens als ik het zie liggen, aan de Sloterveerlaan, ben ik, behalve trots, ook verwonderd, dat wij dit tot stand hebben gebracht. Met „wij” bedoel ik dan hoofdzakelijk het handjevol mensen uit De Vrije Gedachte, het H.V. en Humanitas, die, als volslagen leken op bouwgebied, het aangedurfd hebben om zoiets groots tot stand te brengen.

’t Was allemaal begonnen, vlak na de oorlog, als een vaag plan: ergens een grote villa kopen en die verbouwen tot tehuis voor een groepje bejaarden en dan later misschien nog eens ergens anders een ander huis, als dit zou lukken. Maar dit plan dijde uit, steeds meer ging het omvatten, steeds vaster werden de vormen en steeds groter het object.

En de „leken” groeiden als het ware mee. Hun kennis breidde zich uit, ze doken met hart en ziel steeds dieper in de materie en hadden op het laatst bijna overal verstand van.

Natuurlijk verzorgde een officieel architectenbureau de bouw, maar het bestuur werd hiermee in de verste verten niet ontlast van de ingewikkeldste problemen van allerlei aard: de inrichting van het huis, de meubilering en stofsering, de verzorging van de bewoners, de pensioenprijs, het aannemen en salarieren van het personeel, compleet met pensioenregeling, voeding en diëten van bejaarden, transport van de maaltijden naar de kamers, inrichting van de keukens enz. enz. Op al deze uiteenlopende gebieden moesten ze belangrijke beslissingen nemen, zonder enig voorbeeld, want „hun” huis was immers het eerste in Nederland en moest zelf als voorbeeld dienen voor de volgende tehuizen.

Die volgende tehuizen komen er, zoals ik al zei, maar hun aantal is nog lang niet groot genoeg. In Amsterdam alleen al zijn er eigenlijk wel enige tientallen van deze huizen nodig, wist u dat? Hard nodig, want de wachtlijst is schrikbarend lang.

Helaas moet het A. H. Gerhardhuis voorlopig, wat Amsterdam betreft, nog onze enige trots en glorie blijven.

Ontsporende legerpredikant

De gereformeerde hoofdlegerpredikant, ds. B. A. Bos, is ook de afgelopen weken op het oorlogspad geweest. Was zijn activiteit aanvankelijk tegen zijn hervormde collega, ds. H. J. Diekerhof, en in het algemeen tegen het rapport van de Generale Synode van de Nederlands Hervormde Kerk over de kernwapens gericht, later moesten ook de humanisten het ontgelden. In een brief aan de legerpredikanten meende ds. Bos zich ten aanzien van de humanistische geestelijke verzorging heel wat te kunnen veroorloven. Hij „betreurt” de intrede van raadslieden in de krijgsmacht en wel wegens de inhoud van het humanisme, wegens het gevaar van versnippering van de geestelijke verzorging en omdat zoiets als „het” humanisme eigenlijk niet bestaat. Niettegenstaande dit laatste weet ds. Bos over die inhoud van dat humanisme dan toch nog heel wat te melden: hij kenschetst datgene wat de hoofdredacteur, H. J. J. Lips, te brengen heeft als „armoedig”, als „anti-evangelisch”, als een „troosteloos getuigenis” en als „stenen voor brood”.

Kijk, zo is het dan ook nog eens een keer. Nu hadden we al haast gedacht, dat althans dit soort onbegrip en onwetendheid tot het verleden behoorden, maar ze blijken er nog te zijn. We zullen er ds. Bos maar niet te hard om vallen. Niet slechts omdat we wat minder snel gekwetst zijn dan sommige Christenen blijkens de ervaring in dergelijke gevallen, doch vooral omdat die kwalificaties in kwestie helaas kenschetsender zijn voor de persoonlijkheid van ds. Bos dan voor de humanistische geestelijke verzorging. Weliswaar voegt de hoofdlegerpredikant zijn collega’s nog toe, dat ze de humanistische raadslieden „principiële en ook liefdevol en waardig” tegemoet dienen te treden, maar dat betekent dan blijkbaar vooral: erop toezien „dat de humanisten nergens de grenzen van hun bevoegdheden overschrijden”; en ook: de spreekkamers van de legerpredikanten (of van de regering?) nooit tijdelijk aan zo’n humanistische raadsman ter beschikking stellen. (Het kon eens besmettelijk zijn.) De liefde van ds. Bos gaat dus niet zo ver dat hij zijn mantel (kamer) met ons delen wil. Zijn angst voor het „opdringen” van de humanistische geestelijke verzorging

wijst er trouwens al op, dat hij niet uitmunt door „geloof, dat bergen kan verzetten”.

Al dit sop ware overigens misschien nauwelijks de kool waard, indien de hoofdlegerpredikant, behalve enige elementaire kennis van het humanisme, niet tevens voldoende onderscheidingsvermogen bleek te missen omtrent de hem krachtens zijn positie toekomende bevoegdheden. Nogal merkwaardig voor een hoofdlegerpredikant! Ds. Bos immers veroorlooft zich allerlei uitlatingen, die ten nauwste de interne verhoudingen in de krijgsmacht raken. Het is echter niet ds. Bos, die de lakens uitdeelt en orders geeft, maar de politiek verantwoordelijke bewindsman. Willen de juiste afbakening van bevoegdheden en de vrijheid van de geestelijke verzorging beide tot hun recht komen, dan late men de minister wat des ministers en de geestelijk verzorger wat des geestelijken verzorgers is.

Een typisch staaltje van „détournement de pouvoir”, van misbruik van bevoegdheden, levert de hoofdlegerpredikant, ds. Bos, wel, als hij het regeringsbeleid doorkruist, waar dit bedoelt de humanistische geestelijke verzorging bij de strijdkrachten toe te laten volgens welomschreven duidelijke regels. Ds. Bos acht het gevaar niet denkbeeldig, dat de raadslieden militairen gaan „claimen”, zich recruten gaan „toeëigenen” die onder de christelijke geestelijke verzorging zouden behoren te vallen. Wat voor zorgen hij al aan zijn hoofd heeft! Zoals men weet is dit nu namelijk juist één van de zaken, die door de minister geregeld zijn en ook principiële tot diens bevoegdheden behoren. Aanspraak op humanistische geestelijke verzorging heeft immers de minderjarige, die een brief van zijn ouders meebrengt en de meerderjarige die zich zelfstandig schriftelijk uitspreekt. Juist voordat dit artikel gedrukt zou worden heeft de minister ds. Bos dan ook niet onduidelijk terecht gewezen, zoals blijkt uit het antwoord op de vragen van het kamerlid Thomassen. Ds. Bos zou verstandig doen zich bij zijn leest te houden. Wij meenden dat hij zich ook daarbij al pijnlijk genoeg op de vingers geslagen had.

Rth.

Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
19e jaargang no. 7 – 11 april 1964

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

Ds. Bos, hoofdlegerpredikant, weet hoe hij „in the news” moet blijven. Kwam hij eerst in een controverse met de Hervormde Synode over de kwestie van de kernwapens, nu heeft hij het nodig gevonden zijn nieuwe collega voor de geestelijke verzorging te verwelkomen met de mededeling dat deze stenen voor brood geeft en dat zijn boodschap anti-evangelisch is en het meest troosteloze getuigenis dat kan worden gegeven. Stel eens dat de humanist in deze trant antwoordde. Ons land zou bedenkelijk schudden. Wil ds. Bos niet nog eens in het nieuws met zijn ontslagbericht?”

Daar heb ik voor u uit De Groene geknipt, maar De Groene kan gerust zijn. Humanisten zullen niet in die trant antwoorden, want daarvoor weten zij teveel van het christendom – en van de positieve waarden daarvan voor heel veel mensen – af. Ik heb de indruk dat ds. Bos van het humanisme nu juist niets af weet en daardoor dit soort wartaal uitslaat. Van het christendom zou hij overigens wel zoveel mogen weten, dat het niet direct van naastenliefde getuigt reeds bij voorbaat alle legerpredikanten op te dragen geen enkele medewerking aan hun nieuwe humanistische collega's te verlenen. Maar misschien heeft naastenliefde zijns inziens niet zo erg veel met christendom te maken? Dan lijkt de laatste zin uit De Groene toch wel bijzonder op zijn plaats.

Minder enthousiast was ik over De Groene, toen die, in een eerder nummer, schreef, dat Soekarno wel móest vechten. Na gesteld te hebben, dat Soekarno terecht een campagne voert tegen de federatie Maleisië (een mening waarover te discussiëren valt, maar die in ieder geval respectabel is), zegt De Groene, dat de Indonesische president vermoedelijk inderdaad het plan heeft Noord-Borneo en het schiereiland Malakka, inclusief Singapore, te veroveren. De noodzaak daartoe wordt verklaard met historische en economische argumenten en dan zegt het blad: „We hebben het idee, dat hij dit inderdaad van plan is en dat men hem dit plan niet eens kan kwalijk nemen.”

Welnu, ik ben van mening, dat je een groot politicus als Soekarno is, het wel degelijk mag kwalijk nemen, als hij van plan zou zijn een oorlog te beginnen. Al kan hij van zijn standpunt nu nog zoveel bezwaren tegen zijn buurland hebben en al kunnen wij misschien veel van zijn argumenten gegrond verklaren, dat rechtvaardigt nog

niet het opofferen van mensenlevens en nog minder het nemen van enorme risico's in de nogal wankel Oostaziatische politieke sfeer. Het valt mij tegen van De Groene, dat zij het dreigen met oorlog al bij voorbaat goedpraat.

Nog een stukje buitenlandse politiek lees ik in Geestelijk Weerbaar, orgaan van het Voormalig Verzet Nederland, en ik neem het over, omdat er een mening in te vinden is, die je niet overal tegenkomt en die toch de moeite van het overdenken waard is: „Een verslaggever van Het Vrije Volk heeft in een vakantiecamp gesproken met een Poolse advocaat. Deze jurist getuigde onbewimpeld van zijn angst voor een herenigd Duitsland. Hij wees erop, dat een onnoemelijk deel van het Poolse volk door de Duitsers is uitgemoord en geteisterd en velen onzer, die in concentratiekampen zijn geweest, weten, dat er inderdaad veel Polen gevangen zaten. „De hemel beware ons voor een verenigd Duitsland”, zei de advocaat, die erop wees, dat Oost-Duitsland een buffer is tussen zijn land en de Bondsrepubliek.

Uit andere publikaties weten wij, dat Polen even weinig vertrouwen heeft in Oost- als in West-Duitsland, maar Ulbricht is onderworpen aan de bevelen van Moskou, en houdt dus zijn handen thuis. Het toenemend geroep om hereniging in West-Duitsland, dat zo langzamerhand is aangezwollen tot een gekrijt, moet voor de Polen inderdaad angstaanjagend zijn. Het gevolg daarvan is, dat de Polen, omwille van het afwenden van het gevaar, zich maar liever naar Moskou schikken, om zo lang mogelijk de Ulbrichtstaat als buffer te behouden.”

Voor wie de jongste redevoeringen op het congres van „Heimatvertriebenen” heeft gehoord, zelfs van verantwoordelijke ministers van de Westduitse Bondsrepubliek, is die Poolse angst niet zo vreemd. Op alle Duitse kaarten staan trouwens grote stukken van het huidige Polen aangegeven als „voorlopig onder Pools bestuur”, omdat ze in vroeger tijden wel eens enkele tientallen jaren tot Duitsland hebben behoord. Wij nemen dat soort kaartjes dan klakkeloos over: kijkt u maar eens in uw zakagenda of op een kaart van een van de benzinemaatschappijen. Wat meer solidariteit met onze Poolse geallieerden uit de tweede wereldoorlog lijkt wel op zijn plaats.

Wat dicht bij huis heeft dr. C. van Emde Boas in een ingezonden stuk in de Nieuwe Rot-

terdamse Courant het pleit gevoerd voor de invoering van een „sabbatjaar” voor hoogleraren, dat wil zeggen een jaar waarin hij zich geheel kan wijden aan eigen studie en ook gewoon menselijk bij kan komen van de bijzonder hoge eisen die een hooglerarschap in deze tijd stelt. Eens in de zoveel jaar zou de overheid hem zo'n „rust”-periode moeten gunnen. Hij schreef dat naar aanleiding van het plotseling overlijden van prof. Drion, die hij als een van de slachtoffers ziet van intellectuele roofoverval. In een volgend stuk steunt prof. dr. M. J. Langeveld deze mening en hij voegt eraan toe:

„Daaraan wil ik nog een voorstel toevoegen: zou niet een einde gemaakt dienen te worden aan de wrede en domme eis, dat hoogleraren tot hun zeventigste jaar in dienst moeten blijven? Zou de welvaartsstaat dit herstel van elementaire billijkheid niet kunnen bekostigen?”

Wist u, dat een professor zo lang moest werken? Ik vind het in hoge mate onbillijk en zelfs een onmenselijke eis.

In Kerk en Wereld neemt ds. J. van Leeuwen enige brochures van de Nederlandse Vereniging tot bescherming van Dieren op de korrel, uitgegeven in het kader van de actie Kerk en dierenbescherming. Zonder ook maar een woord kwaad te zeggen van het goede doel van deze vereniging, vraagt hij zich af, of dat doel nu bereikt moet worden met citaten als deze:

Dr. E. Emmen schrijft: „Voor de christenen is de natuur gelijkertijd scheppingswerkelijkheid. In het licht van de bijbel heeft de bodschap van de verlossing niet alleen betrekking op de mensen, maar tevens op de gehele schepping. Daartoe behoren ook de dieren. Handelen wij daarnaar?”

Ds. G. P. Klijn zegt het zo: „Gode zij dank: niet langer heeft een predikant, die de dieren en hun stil geleden lijden in zijn prediking betreft, zich te gevoelen als een zonderling, die een vreemde hobby op de kansel brengt. Het evangelie is de Blijde Boodschap van herstel voor de ganse schepping.” En prof. Bronkhorst schrijft, na gewezen te hebben op de in de bijbel zichtbare lotsverbondenheid van mens en dier (Noach!) aldus: „Het gevoel en het vee en het kruipend gedierte worden niet alleen genoemd als het oordeel over de mens wordt aangekondigd, maar zij mogen ook onze partners zijn als de redding en het heil van de mens door

het gelovig aanvaarde Woord van God aan de orde komen. Daarom willen wij dankbaar de gelegenheid aangrijpen om ook in de prediking mens en dier samen nadrukkelijk onder het verbond en de belofte des Heren te stellen.”

De schrijver stelt vervolgens enige vragen, waarvan voor ons vooral deze van belang lijkt:

„of liefde en verantwoordelijkheid voor het dier eerst „in het licht van de bijbel” haar zin en rechtvaardigheid vindt. In het algemeen kan de bijbel ons stellig sterken in onze overtuiging, dat ook de dieren mede-scheepselen Gods zijn. En dat ze door de mens beschermd moeten worden. (...) Maar waarom het bijbelse licht zo expresselijk gekoppeld aan de theologische noties van verlossing, heil en belofte? Zou de dierenbescherming (of domweg: menselijk fatsoen tegenover het dier) niet evenzeer een zedelijke eis zijn, als de bijbel het stilzwijgen over de viervoeters enz. bewaard had? (...) Waarlijk, ik verheug mij over de kerkelijke activiteit ten aanzien van het stuk beschavingswerk, dat de dierenbescherming verricht. Maar – zou de argumentering niet beter aan de ethiek overgelaten kunnen worden?”

De Humanistische Documentatiedienst verschaft mij de wetenschap, dat van de tekst van de radiotoespraak die prof. dr. G. Stuiveling op zondag 2 februari in de rubriek Geestelijk leven heeft gehouden, meer dan 1100 exemplaren werden nabesteld, en dat dit het hoogste aantal is, dat ooit werd aangevraagd. Wie zei, dat die goeie ouwe stoomradio afgedaan had?

Contact, gemeenteblad van Kerk en Wereld, schrijft:

„De redacteur van een Italiaans rooms-katholiek blad, Testimonianze, pater Ernesto Balducci, is veroordeeld tot acht maanden gevangenisstraf wegens het publiceren van een artikel in een dagblad in Florence over dienstweigering op gewetensgronden. Hij stelde daarin, dat „in het geval van een totale oorlog rooms-katholieken niet alleen het recht, maar zelfs de plicht hadden tot desertie”. Volgens de huidige wetgeving is de weigering tot het vervullen van militaire dienstplicht „immoreel”. Verder werd de pater ten laste gelegd, dat hij „onbeperkte autonomie toekende aan het geweten van de individu”.

Stel je voor, dat een mens zo maar zijn eigen geweten zou mogen volgen!

Wimper van tederheid

Wimper van tederheid was zij
zo onverhoeds weer neergeslagen
dat 't me te moede is of wij
elkaar slechts een seconde zagen.

Max Nord

(Uit het tijdschrift Libertinage, 1953)

Polemologie, voor en tegen

Polemologie¹⁾ is de wetenschap die zich bezig houdt met het vraagstuk van de oorlog. Deze wetenschap wil nagaan wat de oorzaken en ook wat de functies van de oorlog zijn, welke doelstellingen er mee worden nagestreefd en welke structuurfout van de internationale maatschappij en welke attitudes (geestelijke houdingen) de oorlog mogelijk maken. Zulke kennis kan bijdragen tot beheersing van een verschijnsel dat zo sterk is uitgegroeid dat de wereld er aan ten onder dreigt te gaan.

Zo gesteld is het probleem van de oorlog een probleem van onvoldoende kennis. Waarschijnlijk is dit te rationalistisch en houdt de stelling te weinig rekening met die gebieden van de psyche waar andere motieven zich laten gelden dan een rationale conceptie van het eigenbelang. Maar, al impliceert erkenning hiervan dat wij met iets anders te maken hebben dan b.v. de bestrijding van tandbederf, een argument tegen de wetenschap kunnen wij hier niet aan ontleen in een tijd waarin de mens zich er al lang bij heeft neergelegd dat hij niet alleen onderzoeker is, maar ook voorwerp van onderzoek.

Maar er is nog andere kritiek, enerzijds afkomstig van „realisten”, wars van alle nieuwigheid, anderzijds van theocraten die hun fatalistische wereldbeschouwing in gevaar zien gebracht. De eersten, de realisten, herkennen in de polemologie onmiddellijk dat illusionisme, waarvoor zij altijd op hun hoede zijn: het zich niet bij de feiten neer willen leggen. En stellen de feiten hen in historisch perspectief, gezien de oorlogscontinuïteit, niet in het gelijk? De theocraten hebben hun eigen verklaring voor de oorlog: oorlog komt voort uit de slechtheid van de mens. Tegen de erfzonde richt de wetenschap niets uit. Het is hoogmoed voor de mens zijn aardse lot in eigen handen te willen nemen.

Toegegeven, zulke overwegingen zijn ook de polemoloog niet geheel vreemd; in ogenblikken van weemoed schemeren ook hem deze pessimistische visioenen voor ogen, waarin alle vooruitgang een aankondiging lijkt van het komende verval. Maar in het praktische leven, waarin een verhoging van het disconto de gemoederen in beweging brengt, verbleekt zulk een filosofie. In het enge perspectief van de confrontatie met de onmiddellijke realiteit lijkt preventie van oorlog een zaak van enig gewicht.

De polemologie is wat ouder dan de nieuwe en wat onwennige naam doet vermoeden. Eigenlijk is polemologie niet anders dan de voortzetting van de studie der internationale betrekkingen in het atoomtijdperk. Onderscheid is echter op zijn plaats: de klassieke, d.w.z. voor-oorlogse wetenschap kon de oorlog nog beschouwen als een element in de internationale samenleving: een betreurenswaardige verspilling van krachten voor onproductieve doeleinden weliswaar, maar toch een erkend en onmisbaar middel van politiek. Er waren toen reeds tekenen dat deze opvatting zijn beste tijd had gehad. Maar eerst de introductie van de atoomenergie in de oorlogvoering maakte definitief een einde aan zulke ideeën. De beroemde formulering van Von Clausewitz – de oorlog niet anders dan een voortzetting van de politiek met andere middelen – is achterhaald nu het middel, (de kernoorlog) niet minder erg is geworden dan de kwaal (vreemde overheersing). Om deze keuze uit de weg te gaan is de theorie van de afschrikking ontwikkeld, die beoogt de kool en de geit te sparen door afstand te doen van de praktijk van de oorlog onder handhaving van de dreiging. Maar iedere dreiging impliceert bereidheid haar waar te maken. Op de lange duur houdt het blinde vertrouwen in de bescherming van de „deterrent” geen waarborg in voor de vrede, eerder betekent het een heilloze verstarring van posities in een veranderende wereld. Bovendien wordt de afschrikking toegepast in situaties waarin evenredigheid van

middel en doel zoek zijn waardoor de dreiging ongeloofwaardig wordt. Ik ga nu maar voorbij aan het gevaar van de niet doelbewust ontketende oorlog waardoor van de zekerheid die de „afschrikingsstrategie” zou bieden niet veel overblijft. Zeker is dat de situatie dwingt tot een herziening van standpunten en tot een fundamentele aanpak van het oorlogsprobleem.

Polemologie bouwt dus voort op de wetenschap der internationale betrekkingen, maar uitgaande van andere premissen en met het oog op een andere situatie. Met de oudere wetenschap heeft de polemologie gemeen dat zij heterogeen van aard is en, om haar taak naar behoren te vervullen, allerlei gevestigde wetenschappen te hulp moet roepen: volkenrecht, sociologie, economie, geschiedenis, psychologie om maar enkele te noemen en ook nieuwere wetenschappen als speltheorie en conflictologie.²⁾ Niet dat al deze wetenschappen even veel hebben bijgedragen tot

het oorlogsonderzoek. De sociologen, op het eerste gezicht zo bij uitstek tot deze taak toegerust, doen, behoudens een enkele uitzondering, alsof het vraagstuk niet bestaat; de historici, meer geneigd tot concreet, idiografisch onderzoek, schrijven veel over bepaalde oorlogen, maar vrijwel niet over het oorlogsverschijnsel in het algemeen.³⁾

De polemologie steunt direct op deze wetenschappen, stimuleert hen tot verder onderzoek en tracht de resultaten te coördineren en tot een beeld op te bouwen, waarin al deze facetten tot hun recht komen.

Mr. J. W. Nobel

¹⁾ Afgeleid van het Griekse „polemos” – oorlog.

²⁾ De confrontatie van zulke wetenschappen met elkaars vindingen vindt men in een maandelijke uitgave van het Polemologisch Instituut: *Nieuwe Literatuur over Oorlog en Vrede*, Assen, Van Gorcum, 1964.

³⁾ Mijn stelling wordt door een bekentenis van historische zijde bevestigd. Zie: Prof. Dr. I. J. Brugmans – *De oorlog als historisch verschijnsel*. In: *De oorlog in het licht der wetenschappen*, Tweede serie, Polemologische Studiën, nr. 3, Assen 1963, blz. 76–98.

Een geschokte, puur

„De overgang van prinses Irene tot de roomse kerk. Een ernstig woord tot Vorstenhuis en Volk” van dr. P. D. van Roijen.

De schrijver van deze brochure is een licht oplopende man. Deze oude karakteristiek gebruik ik niet alleen omdat ik haar zo fraai vind, maar meer omdat zij zo past op een reactiewijze als van een predikant uit de vorige eeuw, die prompt het slachtoffer werd van het snelle verloop van zaken in die rumoerige dagen, waarin de verlovings van prinses Irene haar beslag kreeg.

Uitgaande van het perscommuniqué over de bekering – over dat licht van de oecumene – en ook wel confuus door het „stralend-triomfante” gezicht van de roomse minister-president Marijnen”, pakt dr. Van Roijen in zespuntsletter eventjes breed uit tegen de „oordeelsfout” van prinses Irene: de roomse kerk is helemaal niet oecumenisch. Dit vastgenageld zijnde, ontleedt dr. Van Roijen – met de bijl. – de achtergronden van de geloofsovergang: „de bekering van prinses Irene is een knap, maar ook geraffineerd staaltje geweest van roomse tactiek”. De roomse elementen moeten radicaal uit hofkringen worden verwijderd, en daartoe kunnen de lezers meehelpen door een enquêteformulier in te vullen, dat bij voldoende deelname aan de Koningin en aan de Staten Generaal zal worden gezonden. In een kort hoofdstuk dringt de schrijver er dan nog op aan dat er maatregelen worden getroffen voor de vrije huwelijkskeuze van de overige prinsessen. Het wordt niet duidelijk of die vrijheid dan ook moet gelden voor roomse kandidaten.

Dat is het dan. Eén citaat: „Prinses Irene werd niet voldoende bewaakt, toen roomse insluipers haar aan het geloof der vaders ontrukten en haar overbrachten in de duisternis van de roomse dwaalleer, waar het licht der waarheid niet binnendringt. Thans zucht prinses Irene in de geestelijke kerker van het roomse bijgeloof, sturende in de walmende kaars van roomse fantasieën en biddende tot afgoden van hout en steen, die zien noch horen kunnen (vgl. Jeremia 10 : 14) ...”

Een geschrift als dit zou geen ogenblik onze aandacht vergen indien er niet ’n vervelende kant aan deze kwestie onderkend zou kunnen worden. Op zekere plaats in dit pamflet vereenzelvigd dr. Van Roijen zich met „een grote socialistisch of liberaal getinte middenmoot”, waarvan er velen de protestantse verontrusting en verontwaardiging zouden delen. Verderop wordt hij nog iets duidelijker als hij bij zijn kritiek op „onnozele en

slappe” verdraagzaamheid ook de humanisten betreft. Gezien de zekere mate van activiteit van dr. Van Roijen ook in onze kringen is het wel een eenvoudige zaak van zindelijkheid dat er twee dingen duidelijk worden gezegd.

Wij zijn niet zo naïef en ook niet zo zwaartilend om op een misleidend en tactloos perscommuniqué over de oecumenische motivering van de bekering een opgewonden reactie te gronden. Door de geloofsovergang van Irene zijn wij niet zo geschokt, al was het alleen maar doordat wij niet de illusie te verliezen hadden van een „vrije en sterke”, hoewel niet schokvrije, „protestantse natie”, die door Willem de Zwijger uit de klauwen van „rooms fanatisme” werd gered.

In de tweede plaats: er zijn in onze kringen nogal wat bedenkingen tegen rooms geloof, bezwaren tegen de roomse clerus en verzet tegen roomse politiek – maar onze polemiek bedient zich niet van de oudbakken, onder uit de broekzak gedolven grollen, waarvan deze brochure bol staat.

Het is nodig dit te zeggen, want niet iedere lezer zal letten op de éne regel in dit geschrift, waarmee de auteur eigenlijk elk verweer onzerzijds tegen identificatie overbodig maakte door zijn plaats tegenóver ons precies te bepalen: „Evenmin als wij onder Hitler in een „verenigd Europa” tegen kapitalisme en bolsjewisme wilden strijden, evenmin willen wij onder rooms oppergezag ongeloof en bijgeloof bestrijden, maar wél in samenwerking, op voet van gelijkheid”.

Dat zullen we dan nog wel zien.

P. Spigt

Wilt gij gelukkig maken? Dan, allereerst, weest gelukkig. Om licht te geven aan anderen, moet men het in zichzelf hebben.

R. Rolland

Ik geloof, dat een mens door een aandacht, die zijn gehele wezen vervult en dus niet alléén zijn gedachten in beweging brengt het leven veel nader komt dan door welke studie ook.

J. Anker Larsen

De twijfel is de fakkel, die de menselijke geest ontsteken moet om de weg naar de waarheid te vinden.

Ernst Cassirer

MENS EN MUZIEK

Het is begonnen in de jaren 1921-'24 met de dodecafonische muziek, de muziek van het twaalftoonssysteem. „Composities met twaalf tonen die slechts op elkaar betrekking hebben,” aldus Schönberg, de uitvinder van dit systeem. Het is volledig a-tonaal, losstaand van wat met de leer der toonladders in de loop der eeuwen werd bereikt.

Al dertien jaar eerder was er een kleinere grootheid, Jozef Matthias Hauer, die, analoog aan de kleurenleer van Goethe, een ander twaalftoonssysteem ontwierp, waarbij binnen het octaaf meer dan 479 miljoen combinaties van twaalf verschillende tonen mogelijk zijn: „... geen kunst in de klassieke, romantische, moderne zin, maar een kosmisch spel,” zo kenschetst Hauer zijn creaties.

door Leo Hoost

„Wat bedoel je nu met: het is begonnen,” zult u mij vragen. Wel, met de muziek van Schönberg en Hauer is het begonnen... dat de zich „eigentijds” (of: hedendaags) noemende componisten ineens en radicaal de vroeger geldende samenklank-wetten achter zich laten.

Sinds dit prille verleden tot en met deze tijd van onder andere Boulez, Stockhausen en Varèse is de ontwikkeling dermate snel geweest, dat na de wetten der tonaliteit ook de wetten van het ritme, de maat, het toepassen van muziekinstrumenten en (de ongeschreven code van) het gedrag bij het optreden overboord zijn gezet.

Wat het optreden betreft: soms slaat een pianist domweg met de hele onderarm zo maar een legioen toetsen tegelijk aan waardoor een klankbrij ontstaat; of een der spelers gaat tijdens de uitvoering onder de vleugel liggen en beklopt de zangbodem.

Als muziekinstrumenten worden in de eigentijdse muziek vaak generatoren en bandrecorders gebruikt en bovendien elektronische instrumenten zoals Ondes Martenot en het Trautonium. De ritmische ordening wordt bij de elektronische muziek niet voorgesteld met notenvormen maar met in een grafiek geplaatste curve-lijnen.

Eén element is gebleven en zelfs bijzonder verdiept: de nuancering van klanksterkte.

Met al dit bovenstaande poogden we, in een supersonisch snelle vogelvlucht, de revolutie der eigentijdse muziek te beschrijven.

Bij de meeste eigentijdse composities ervaar ik wat het horen betreft, nog steeds het zelfde als bij het zien van een TV-uitzending enkele weken geleden. Op het beeld kwamen toen jonge mensen die artistieke noviteiten uithaalden. Een van hen legde witte vellen papier op straat... later werden die vellen als kostelijke voetstap-schilderijen opgeraapt. Of, een bakfiets reed, hoog opgetast met flarden en propfen wit papier door de straten, als artistiek evenement.

„Waar wil je naar toe, met dit alles,” hoor ik u al zeggen. Kijk, het gaat hierom: als humanist dien ik respect te hebben voor mijn medemens, ook al begrijp ik soms zijn uitingen of gedachten niet. Begrijpt u nu wat het muzikale probleem is? Wij, humanisten, kunnen het ons niet veroorloven om de hedendaagse muziek (gesteld, dat wij die niet aanvoelen en begrijpen) weg te wuiven met opmerkingen als „Waanzin kwajongenswerk, rommel...” enzovoorts.

En toch wordt het ons zo beestachtig moei-

lijk gemaakt om in die muziek iets anders, dan juist dat te horen. Al jaren tracht ik tevergeefs voor de eigentijdse muziek een omschrijving te vinden die zowel getuigt van mijn onvermogen deze muziek aan te voelen, als van mijn respect voor de componisten ervan.

Wat wij in ieder geval kunnen onderkennen is, dat (evenals bij tal van moderne schilderijen) de relatie tot het voor ons herkenbare, het vertrouwde en het concrete afwezig is. We ontmoeten toonopvolgingen en klankformaties die ons meer een uitdrukking toeschijnen van een (soms) hyper-intelligent mathematisch en acoustisch spel met muzikaal materiaal, dan van werkelijk muzikale expressie.

Het is iets anders voor ons, of we muziek niet begrijpen en tegelijk toch herkennen als behorende tot het voor ons vertrouwde gebied der muziek, zoals menigeen ten opzichte van de strikkwartetten van Bartók kan beamen. Aan zulke muziek zijn we innerlijk dan nog niet toe.

Maar in het laboratorium der eigentijdse muziek voelen wij ons geheel displaced.

In de achttiende eeuw was er een componist en mathematicus wiens scheppingen nog steeds tot de meest pure muziek behoren: Bach. Maar onze tijd, waarin componeren eerder een kwestie van getallenformules dan van muziek lijkt, is er zelfs nog niet aan toegekomen de grootheid van Bachs wiskundig muzikaal genie in zijn ware proporties te onderkennen.

|||||

„Uw twijfel kan een goede eigenschap worden, wanneer gij die opvoedt. Hij moet wetend worden, hij moet kritiek worden. Vraag hem, zo vaak hij iets voor u bederven wil, waarom iets lelijk is, verlang bewijzen van hem, stel hem op de proef en u zult hem misschien radeloos en verlegen, misschien ook in opstand vinden. Maar geef niet toe, eis argumenten en handel zo, oplettend en consequent ieder keer weer, en de dag zal komen, dat hij inplaats van een vernietigend element een van uw beste arbeiders zal worden, — misschien de verstandigste van allen, die aan uw leven bouwen.”

Rainer Maria Rilke

DE PLAATSBEKLEDER

Nog juist voordat Rolf Hochhuths toneelspel Der Stellvertreter bij het Nieuw Rotterdams Toneel in première ging, verscheen onder de titel *De Plaatsbekleder* bij Uitgeverij Contact te Amsterdam een Nederlandse uitgave als „paperback”.

Na de uitvoerige beschouwing die Pierre H. Dubois in de vorige jaargang van Mens en Wereld aan de oorspronkelijke versie van dit geruchtmakende stuk gewijd heeft en de talrijke publikaties die in dag- en weekbladen pro en contra Hochhuths stoutmoedige stellingname verschenen zijn, menen wij het bij deze aankondiging te kunnen laten. Vermelding verdient echter dat Gerrit Kouwenaar de vrije ritmiek waarvan de auteur zich bediende in voortreffelijk Nederlands heeft vertaald dat zich even goed laat lezen als het origineel.

In ons volgend nummer hopen wij een bespreking op te nemen van de voorstelling door het Rotterdams toneelgezelschap.

D-z

Stijlmijmerij

Dit stukje gaat over een boek dat ik niet gelezen heb. Ik word dus, zoals iemand dat eens puntig heeft uitgedrukt, bij mijn gemijmer in het geheel niet gehinderd door enige kennis van het onderwerp. Dat boek, „Zustimmung zur Welt. Eine Theorie des Festes”, geschreven door de Duitse professor Josef Pieper, ken ik dus niet, maar wel de recensie erover van Alb. Leenhouders in de Brusselse krant „De Standaard”. En die bespreking nu heeft bij mij het verlangen gewekt dat iemand, meer thuis in deze materie dan ik, in M. en W. Piepers denkbelden eens voor ons gaat uitzetten.

Een tikje smalend vangt de recensent aan met zich af te vragen: „Weet iedereen eigenlijk niet wat een feest is? Heeft het daarom nog wel zin een diepzinnige studie daarover op te zetten? Zijn er geen onderwerpen die meer de moeite van het bestuderen waard zijn?”

Maar al lezende in Piepers boek komt hij tot de ontdekking, dat „feesten” helemaal niet zo'n gewone zaak is. Integendeel, men moet eerder spreken van een zeer gecompliceerd verschijnsel, waarmee allerlei diepere problemen verbonden zijn. Hij leest, dat het feest een uitdrukkelijke bevestiging is van het „goed-zijn” van het leven en dat het getuigt van de volheid van de waarde der werkelijkheid. En dat het feest de blijdschap onderstreept om die waarde, die men overal in kan herkennen, ook in de eigen levensomstandigheden.

Leenhouders concludeert uit het betoog van de professor dat de mens een fundamentele behoefte heeft, ja zelfs moet hebben aan het feest. Aan het echte feest dan, want een avondje uit, dat alleen maar herinneringen als leuk en gezellig achterlaat, kan ons weinig voldoening geven.

Dus het echte feest, dat, volgens de recensent, eenmaal opgenomen in ons leven, een inspiratiebron kan zijn waaruit we de kracht kunnen putten om alle kleinigheden van het alledaagse bestaan meer en scherper te zien tegen de totale achtergrond van de werkelijkheid: de goedheid, die door alles heenstroomt en het leven zelf — misschien juist in zijn alledaagsheid! — tot een feest kan maken.

Me dunkt, dat klinkt nogal humanistisch. Daar zit beslist meer in dan je je op oudejaarsavond bij het nuttigen van een oliebol of bij het leegprikken van een glaasje bowl op een verjaardag wel realiseert. Vandaar dat ik met spanning een beschouwing over professor Piepers boek in ons land tegemoet zie.

Styltiet

Rolf Hochhuth

Lentetekens

„De wilgetakken met hun pluizen
Staan om de lente te bewijzen
Op punten waar de wegen kruisen
En ook in 't raam, op de fabriek”.
Pasternak

In het berkenbos, waar de laatste sneeuw reeds vele weken geleden versmolt tot kleine plassen, draait het avondrood nu elke avond langer tussen de witte stammen en komen de vele vogelstemmen eerst laat tot zwijgen. In de ochtend hangen er soms flarden nevel in het duin, maar weldra wijken zij en weet de zon alles tot nieuw leven te wekken. De zilveren berken – in Rusland en Finland symbool van het jonge, terugkerende leven – glanzen in het morgenlicht. Hier en daar moet ik mij in het bos een weg banen door verdorde ranken en over omgevallen boomstammen. Het dode hout kraakt, wanneer een windstoot door het bos vaart. Maar de egelantier en andere struiken vertonen al aarzelend het eerste, jonge blad. Verderop in het anders zo stille dennenbos laten goudhaantjes hun hoge si-si-si horen. In de kleine, heldere duinplassen spiegelen zich de hoge luchten en de nog kale bomen. Ze schijnen het hele universum te weerspiegelen – overdag de felle zon, 's nachts een donkere besterde hemel – een macrocosmos in de microcosmos, zoals ook de mens een hele wereld in zich kan omvatten, een wereld van licht en van duisternis.

De onachtzame wandelaar gaat aan de kleinste duinbewoners, de rood-met-witte kandelaartjes voorbij en evenmin bemerkt hij de voorjaarsvroegeling. Maar de viooltjes in de windstille duinpan zijn lenteboden, die men niet achteloos voorbijloopt: „De Winter is verganghen . . .” Men kan de lente met vreugde begroeten, zoals Faust in de Walpurgisnacht:

„Der Frühling webt schon in den Birken
Und selbst die Fichte fühlt ihn schon
Sollt' er nicht auch auf unsre Glieder wirken?”

Maar ook kan er soms iets zijn van de weemoedige stemming van de Chinese dichter Ma-Hoang-Tsjoeng, die, terwijl de eerste lentegeuren en de kraanvogels de tijdning brachten van een nieuw jaargetijdje, verzuchtte:

„Angst beklemmt mij
Alweer een lente?
Wat heb ik gewonnen in het voorbij jaar?
Wat is er van mij geworden?
Arbeid en zorg en een weinig liefde –
Immer hetzelfde.”

Maar toch zijn er ook momenten van vreugde zoals de Japanse haikoe-dichter Basho ervoer:

„Van de berg komend, denk ik,
nooit had ik iets liefelijkers gezien
dan deze kleine violen!”

Ieder jaar vind je ze hier weer in deze duinpan, de viooltjes, in grote aantallen. Wanneer het eerste zwakke licht door de ochtendnevels de nieuwe dag aankondigt, kleuren zij met hun blauw-paarse bloemenweelde de dorre zandbodem. In deze kleine wereld is alles in vele jaren hetzelfde gebleven, de wuivende helm, het glanzende gras en in de zomer de goud-met-zilver getinte bloemkronen van de driedistel, de gele rolklaver en de stekelige takken van de rozen. Onwillekeurig denkt men aan de regels uit het gedicht van Anthonie Donker „Wenn nur ein Traum das Leben ist . . .

Het werd mijn droom in 's werelds kring
volkomen zorgeloos
een schelp te zijn, een suizend vuur,
een rank, een wilde roos,

onkundig van geluk en leed,
van plan en overleg,
het stuifmeel, dat de wind verwoei,
lichtzinnig langs den weg,

een vlinder op een lelieblad,
de vleugels bijna dicht
en trillende een oogwenk eer
zij opgaan in het licht . . .

Hier in dit stille duin staat de geschiedenis stil, maar bloeit het leven. In de mensenwereld, waar geschiedenis wordt gemaakt, schijnt soms het leven te verdorren in de krampachtige jacht op de idolen van macht, weelde en aanzien. Gelukkig zijn er soms momenten van bezinning, waarop men zich zoals Gauguin op Tahiti afvraagt: „Vanwaar komen wij? Wie zijn wij? Waarheen gaan wij?” Wij weten dat wij de weg van ons leven, althans voor een deel, zelf moeten bepalen. Omstandigheden dwingen ons vaak tot het volgen van een koers, die wij later betreuren. Maar de geschiedenis van ons persoonlijke leven, van onze samenleving, wordt toch ook voor een klein deel door ons zelf bepaald en gericht. De bloemen in het duin, die de wandelaar verrasten, zijn ieder jaar weliswaar andere individuen, maar hun leven, hun groei en ontwikkeling is steeds weer dezelfde. De mierenhoop achter in het bos kent evenmin een geschiedenis in de zin van een karakteristiek eigen, onvoorziene ontwikkeling. Het leven in bos en duin in deze voorjaarsdagen ontbloeit als het ware „vanzelf”, ook al zijn hier kosmische krachten werkzaam, die wij in hun diepste wezen niet kunnen verstaan. Ook de mens als biologisch wezen is een voorbijgaand onderdeel van deze natuur, een feit, dat men vele eeuwen niet kon en wilde aanvaarden, een feit, dat ook nu, in de wolkenkrabbers en straalvliegtuigen van een technocratische wereld, wel eens wordt vergeten. Ook de mens heeft deel aan geboorte en dood van de natuur, maar in onderscheid met deze natuur is het leven van de mens gekenmerkt door een geschiedenis, er is een ontwikkeling van individuen en culturen, die alle hun eigen kenmerken vertonen. Deze geschiedenis is een beeld van „trial and error”, van pogingen, van vergissingen, van welslagen en mislukken. Ieder mens, iedere samenleving, iedere cultuur staat hierbij steeds weer voor een keuze, voor beslissingen, zoals Herakles aan de tweesprong. Het onbewuste leven van plant en bloem kent deze bewustheid niet, kent niet de noodzaak van beslissingen, die bovendien dwingen tot het dragen van verantwoordelijkheden. Daarom kon de dichter naar het onbewuste leven verlangen: „volkomen zorgeloos een schelp te zijn, een suizend vuur, een rank, een wilde roos.”

In de bewuste keuze ligt echter ook de waardigheid van de mens. Sartre heeft dit in onze tijd weer beklemtoond, maar ook Pascal zei al „Toute notre dignité consiste dans la pensée” (Onze gehele waardigheid bestaat in het denken).

Daarom ook is het onjuist de geschiedenis van beschavingen, zoals Spengler dit deed, te vergelijken met het bloeien, rijpen en vergaan van planten. In de menselijke geschiedenis verrast ons altijd weer het onverwachte, het „nie-da-gewesene”, het onberekenbare en onvoorspelbare. De geschiedenis is geen mathematisch probleem, geen biologisch fenomeen. Achteraf kan blijken – zowel in ons persoonlijk leven als in het maatschappelijk-historische – dat een beslissing verkeerd was of dat het onverantwoordelijk en onjuist was een beslissende keuze te ontlopen. (Ook het niet-doen van een keuze is een keuze). Maar de tijd gaat voorbij, geslagen wonden helen, nieuwe mogelijkheden doemen op en zoals op een stille lentemorgen plotseling het dorre duinzand wordt gekleurd door het felle paarsblauw van duinvioelen en men weet: de winter is voorbij – zo kunnen ook in ons persoonlijk leven zich plotseling nieuwe mogelijkheden voordoen, mogelijkheden om oude schuld te delgen, andere wegen in te slaan of opnieuw een taak te aanvaarden. Maar soms loopt de mens voorbij aan deze mogelijkheden, zoals de haastige automobilist, die niets wist van het ontluikende leven met zijn vele beloften in het stille duin.

P. Krug

Kroniek van het internationaal gebeuren

Een praktisch en realistisch actieprogramma voor een gezonde economische groei in de gehele wereld, dat is zo ongeveer de opgave waarvoor de ongeveer 1500 afgevaardigden op de wereldhandelsconferentie in Genève zich in deze en de komende twee maanden geplaatst zien. Het centrale punt daarbij vormt de economische groei der ontwikkelingslanden – een groep waartoe ongeveer tweederde van de aanwezige landen behoort. Het levenspeil in deze, meest jonge, landen ligt beduidend lager dan in de industriële landen van het zogenaamde Westelijk blok of de communistische staten van Oost-Europa. Deze kloof tussen wat men noemt de „rijke landen” en de „have nots” heeft bovendien de neiging zich steeds nog te vergroten. In de jaren 1950–1960 daalde de waarde op de wereldmarkt van grondstoffen (in de huidige situatie hét exportprodukt van de ontwikkelingslanden) ten opzichte van de waarde van industriële eindproducten als gevolg van de steeds toenemende vraag in de „welvarende landen” naar dure eindproducten, met ruim 25 %. Noodzakelijk blijkt dus een industriële ontwikkeling van de armere landen.

De mogelijkheden van een industriële ontwikkeling moeten echter worden geschapen door een bepaalde ordening van de internationale handel. Daardoor zal het de ontwikkelingslanden mogelijk moeten worden gemaakt voldoende devisa te verwerven om de nodige kapitaalgoederen te kunnen aanschaffen.

Hoé nu die ordening van de internationale handel moet gaan worden is één van de hoofdproblemen van de conferentie. De richtingen waarin wordt gedacht verschillen vrij aanzienlijk. Zelfs een korte uiteenzetting van de verschillende standpunten voert veel te ver voor deze kroniek. Het lijkt me trouwens ook niet het belangrijkste voor ons. Want welke gedachtingang ook, ze hebben allemaal het eigenbelang als stevige basis.

De Amerikanen zien de oplossing in vrijhandel, een systeem dat uitstekend aansluit op de eigen economie, zodat deze van het tot ontwikkeling brengen van onderontwikkelde landen geen enkele hinder behoeft te ondervinden. Frankrijk voelt meer voor preferentieblokvoering om tot een oplossing te komen en tegelijkertijd misschien tot een versteviging van de Franse economie ten opzichte van de Amerikaanse? Moskou wil in plaats van de bestaande GATT een nieuwe UNO-organisatie voor wereldhandel. Een te begrijpen wens als we weten dat de Sowjet-Unie geen lid is van de GATT en daardoor in een tamelijke geïsoleerde positie verkeert. Aan de andere kant komen de ontwikkelingslanden met eisen op tafel die niet veel minder inhouden dan „jullie (d.i. de industriële mogendheden) moeten ons maar gewoon zoveel hulp geven als wij denken nodig te hebben om een even grote welvaart te bereiken als jullie nu hebben. Hoe dat dient te geschieden is voor hun geen punt.”

Te weinig schijnt men de kwestie van een heroriëntatie van de economische wereldorde los te willen zien van het eigen belang. Hoe nuttig zou het kunnen zijn wanneer functionarissen van een met gezag toegeruste wereldorganisatie dit vraagstuk via objectieve normen te lijf konden gaan. Of zouden we zoveel vertrouwen in het menselijk vermogen kunnen stellen, dat ook de besprekingen op een wereldconferentie, hoezeer ook uitgaand van het van geval tot geval variërend eigen belang, tot een voor

de totale mensheid bevredigend resultaat zullen voeren?

Bewegelijke politiek

We zijn er zo langzamerhand wel al aan gewend, aan de op zichzelf staande internationale politiek van het Franse staatshoofd, generaal De Gaulle. Zelfs de meest onverwachte bewegingen kunnen nauwelijks meer een verrassing opleveren. Nog nauwelijks in Parijs teruggekeerd van zijn eerste Zuidamerikaanse reis of een nieuw initiatief houdt de grijze staatsman alweer bezig. In een persoonlijke brief aan het Cambodjaanse staatshoofd, prins Norodom Sihanouk, deelt De Gaulle deze mee geheel achter hem te staan in zijn verlangens naar een internationale conferentie over Indo-China, die opnieuw garanties zou moeten vaststellen voor de grenzen van Cambodja.

Na een grensincident waarbij troepen uit Zuid-Vietnam een Cambodjaans dorp zouden hebben beschoten, acht Norodon Sihanouk zijn grenzen eens te meer in gevaar. Hij heeft inmiddels Engeland en Rusland als co-voorzitters van de Geneefse 14-mogendhedenconferentie die in 1954 de vrede in de drie voormalige Franse kolonies in Achter-Indië bracht, verzocht opnieuw deze conferentie bijeen te roepen op straffe dat hij anders om steun naar Peking zal gaan.

Noch Engeland, noch Amerika voelen veel voor een dergelijke conferentie op dit moment. Beide landen zagen eventuele moeilijkheden tussen Cambodja en zijn buurlanden liever in directe besprekingen tot een oplossing gebracht. Zo niet echter president De Gaulle. Als Engeland en Amerika het dan laten afweten, dan zal hij op eigen houtje wel een internationale conferentie bijeenroepen.

Immers is dit geen schone gelegenheid om de Franse invloed in Zuid-Oost-Azië een aanzienlijke versterking te verschaffen? Dat daarbij de Amerikaans-Britse politiek geheel wordt doorkruist vergroot voor het Franse staatshoofd de aantrekkelijkheid van zijn plannen alleen nog maar.

Nu willen wij op deze plaats geen volledige waardering uitspreken over de Amerikaans-Britse politiek in Zuid-Oost-Azië, maar dat neemt niet weg dat een dermate egocentrisch optreden als dat van president De Gaulle op het internationale politieke toneel ons vooral in een kruitvat als Zuid-Oost-Azië nu eenmaal is, als uiterst gevaarlijk voorkomt. Veel meer dan persoonlijke of nationale ijdelheid is er dan ook niet mee gediend.

Vredestaak op Cyprus

Het heeft wel enige voeten in de aarde gehad, maar nu is het er dan toch van gekomen: een UNO-bemiddelaar is op Cyprus aangekomen en een internationale vredesmacht is „operationeel” op het eiland. Daarmee schijnt de resolutie van de Veiligheidsraad, die 4 maart werd aangenomen, reeds voor een groot deel van zijn inhoud te zijn verwezenlijkt; een zekere rust is in ieder geval weergekeerd.

Toch zou het van een verkeerd begrip voor de taak van de UNO getuigen, wanneer we de opdracht die de volkerenorganisatie zichzelf op Cyprus heeft gesteld niet verder zouden interpreteren als een beschermen van een bevolkingsminderheid, zoals van Turkse zijde het geval is, of als een hulp bij het herstellen van orde en rust voor de Cyprusische (lees Grieks-Cyprusische) regering, zoals door de Grieken wordt gedaan.

Veel meer schijnt het mij de taak van UNO-bemiddeling en -vredesleger toe, twee jegens elkaar uiterst wantrouwige bevolkingsgroepen die nu eenmaal binnen de grenzen van één nationale eenheid hun bestemming moeten zoeken, nader tot elkaar te brengen en te leren in onderling vertrouwen en in samenwerking de wereld een voorbeeld te geven van waar zij naar toe dient te leven: een wereldgemeenschap van volkeren die hebben geleerd zonder kunstmatige scheidslijnen samen te leven in de meest uitgebreide betekenis van het woord. **R. B.**

IK denk er ZO over

Raadslieden in de strijdkrachten

De humanistische zielsverzorger heeft een plaats gekregen in het leger. Terecht kan men hier verheugd om zijn; immers dit houdt in een erkenning van het humanisme als geestelijke stroming. Een geestelijke stroming, waarin volgens mij, de erkenning van de menselijke waardigheid en de vrijheid van de individu een centrale plaats innemen. Het zijn juist deze waarden, die in het leger het minst tot hun recht komen. Ik herinner mij, dat luitenant-kolonel F. C. Spits in zijn radiopraatje „Voor burger en militair” eens gezegd heeft, dat een soldaat pas een goed soldaat is als hij zich, net als een dier, aan elke omstandigheid van het terrein weet aan te passen.

Vanuit de humanistische gedachte, die de menselijke waarde centraal stelt, wens ik mij niet te vergelijken, noch te laten vergelijken met een dier; wens ik niet bij oefeningen en exercities afgesnauwd en aangeblaft te worden; wens ik niet, gelijk een kudde reëen, op bevel dezelfde

de handeling te verrichten met duizend anderen; wens ik niet opgeleid te worden, nee, mág ik mij niet laten opleiden tot het doden van medemensen.

Juist nu bij de protestantse geestelijke verzorgers het besef doordringt dat de Synodale uitspraak betreffende de kernbewapening wellicht in strijd zou kunnen zijn met het feit dat zij een hoge rang bekleden in een organisatie, die gebaseerd is op de kernbewapening; juist nu gaan ook humanisten, omdat zij humanist zijn, deze hoge rangen bekleden. Hiermee is de humanistische levensovertuiging naar de achtergrond geschoven. De geestelijke verzorger, die een militaire rang aanvaardt is in de eerste plaats militair geworden en in de tweede plaats pas geestelijk verzorger.

Er is geen reden tot vreugde, als de zielsverzorger een zo zware concessie moet doen aan de essentiële waarden van zijn levensovertuiging.

Lochem

A. H. van den Bosch

De heer Lips tussen twee vuren

De heer R. de la Rie legde in „Kritisch Allerlei” van 14 maart onze kersverse overste Lips het vuur na aan de schenen: „Zou hij (Lips) trouwens alle raadslieden in het leger moeten verplichten, te allen tijde braaf in het propagandastraatje van de regering mee te wandelen?” Volgens de heer de la Rie loopt de heer Lips dus het gevaar, een humanistische spreekbuis te worden van militaristische overheidspropaganda, kortom een Nederlands equivalent van de Duitse legerpredikant, die de misdadige aanvalsoorlogen van Hitler met het Evangelie dekte. Ik chargeer nu een beetje. Dat hoeft ik niet te doen, wanneer ik de uitlatingen van de kolonel Bos (hoofdlegerpredikant) en van de kapitein W. G. Tibben (hoofdbestuur lid van „Pro Rege”, Kon. Militairen Bond) citeer. Want deze uitlatingen zijn zelf reeds voldoende gepeperd. Ds. Bos haalde de „klassieke” beeldspraak van de oud-minister Mulderij van stal: de heer Lips zou nl. aan onze jongens „stenen voor brood” geven. Het rondschrjven van ds. Bos kenschetste dr. J. P. van Praag fijntjes als ietwat komisch: „Het is alsof met de intrede van de humanistische raadslieden de baarljke duivel in het leger wordt binnengehaald.” *) Dat dr. Van Praag niet overdrijft, bewijst de reeds genoemde kapitein Tibben, die op 13 maart te Meppel voor de afdeling ter plaatse van „Pro Rege” sprak op een „gezellige avond” (kenschets van de Meppeler Courant van 16 maart). „Gezellig” was inderdaad zijn mededeling, dat onze militairen jaarlijks 1.750.000 koeken verorberen in de chr. militaire tehuizen. Minder gezellig was echter wat kapitein Tibben over de inschakeling van humanisten bij de geestelijke verzorging zeide: „Wij staan aan het begin van een grote en harde strijd, om onze jeugd

te behouden, nu de Humanisten in ons leger zijn doorgedrongen. De Anti-Christ heeft er een vaste plaats gekregen; sterker nog: het is een officiële plaats geworden.”

Het was dan ook maar goed, dat na deze verschrikkelijke mededeling het toneelstukje: „Vijf minuten theorie in de krijgstuht” geen doorgang kon vinden. Dit komieke toneelstukje zou slecht gepast hebben na de verontrustende taal van kapitein Tibben. De HERE kan het soms wonderlijk leiden. Want de oorzaak van de afgelasting van het toneelstukje was niet een vulcanische uitbarsting van humanisten-haht in het zaaltje van „Pro Rege” te Meppel, maar het „overigens respectabele” — feit, dat de hoofdrolspeler thuis was gebleven, omdat een koe moest kalven. Ja, de HERE kan het wonderlijk leiden. Misschien werd de hoofdrolspeler wel verschrikt door wat de Schrift onthult over de komst van de Antichrist: „Wee den zwangeren en den zogenden in die dagen! Bidt, dat Uw vlucht niet in den winter valle en niet op een sabbat. Want er zal dan een grote verdrukking zijn, zoals er niet geweest is van het begin der wereld tot nu toe en ook nooit meer wezen zal. En indien die dagen niet ingekort werden, zou geen vlees behouden worden; doch ter wille van de uitverkorenen zullen die dagen worden ingekort.” (Mattheüs 24 : 19-22).

Gelukkig zijn er thans de uitverkorenen van „Pro Rege”. Wij hopen nu maar, dat de dagen der verdrukking ingekort zullen worden dankzij „Pro Rege”, opdat de Antichrist niet te lang officieel zijn tyrannie zal uitoefenen onder onze strijdkrachten!

Assen P. D. van Roijen

*) Zie „Het Algemeen Handelsblad” van 13 maart.

Commentaar

De redactie van Mens en Wereld heeft mij gevraagd mijn commentaar te willen geven op nevenstaande ingezonden stukken. Hier volgt het puntsgewijze en kort:

De heer A. H. v. d. Bosch:

1. Ik begrijp dat de heer v. d. Bosch als hij zou worden opgeroepen voor de militaire dienst (ik weet zijn leeftijd niet) een beroep zou doen op de wet op de dienstweigering. Dat kan in Nederland. Mocht de heer v. d. Bosch dan in een dienstweigeraarskamp komen dan kan hij daar, als hij daar prijs op stelt, geestelijke ver-

zorging krijgen van een raadsman van het Humanistisch Verbond. Anderen, die menen de dienstplicht wel te moeten aanvaarden, kunnen nu gelukkig in de kazerne ook humanistische geestelijke verzorging krijgen. Ik vind dat het zo moet blijven, het Humanistisch Verbond behoort bereid te zijn om zowel militairen als dienstweigeraars geestelijk te verzorgen. Daarmede spreekt het Verbond zich noch uit voor dienstneming noch voor dienstweigering. Dat kan ook niet want daar denken we als humanisten verschillend over.

2. De geestelijke verzorger is niet, zoals de heer v. d. Bosch beweert, in de eerste plaats militair en in de tweede plaats pas geestelijk verzorger, hij is n.l. in het geheel geen militair, hij legt niet de officierseed af, hij heeft geen militaire bevoegdheid, hij valt niet onder de krijgstuht. Hij werkt wel binnen de militaire samenleving, zijn taak daar is geen andere dan het geven van geestelijke verzorging aan die militairen die dat wensen (op dit punt leze de heer v. d. Bosch mijn artikel: „Geen verkondiging in de strijdkrachten”).

De heer Van Royen:

1. De gedachte dat de „raadslieden zouden moeten mee wandelen in het propagandastraatje van de regering” is vanuit een humanistische geestelijke verzorging gezien onzinnig. Wij maken geen enkele propaganda noch voor onze eigen standpunten noch voor die van de regering. Geestelijke verzorgers zijn geen propagandisten.

2. Wat het „gezellige avondje” in Meppel betreft, ik laat het verslag daarvan en de reacties er op gaarne voor rekening van de heer Van Royen. Ik houd in het algemeen niet van gezellige avondjes.

H. Lips

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Redactie: Mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, dr. H. Bonger, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet.

Tijdelijk Redactiesecretaris:
H. P. Danz, Schieweg 87C,
Rotterdam-4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 101 63; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,- per jaar, voor niet-leden f 7,50 buitenland f 8,-; losse nummers f 0,30.

Ook de buitenkerkelijke
leden van de Partij van de Arbeid
hebben een
organisatorisch centrum nodig

DE HUMANISTISCHE WERK GEMEENSCHAP is dit centrum!

Het orgaan van de H.W.G.
is het maandblad

,VERNIEUWING'

onder redactie
van Karel Timmerman

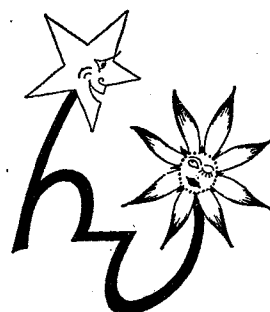
Abonnementsprijs f 1,75 per jaar

Een proefnummer
wordt U gaarne toegezonden
door het Secretariaat

Haagweg 210, Leiden

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen, door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

„Vaarwel, Nico!”
„Voorgoed, Tine!”

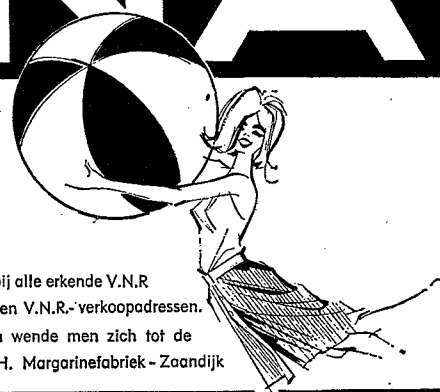
VEGANA

planten margarine

- ★ Vegana is 100% plantaardig.
- ★ Vegana is fijn en zuiver van smaak.
- ★ Vegana wordt bereid uit hoogwaardige, ongeharde vetten en soya-, mais- en zonnebloemolie.
- ★ Vegana bevat een zo hoog mogelijk percentage essentiële vetzuren als bereikbaar is zonder chemische ingreep.
- ★ Vegana is bereid met lecithine. Deze lecithine, samen met de essentiële vetzuren, speelt vermoedelijk een rol bij de voorkoming van hart- en vaatziekten.
- ★ Vegana is te verkrijgen zowel gezouten als ongezouten.
- ★ Vegana wordt tegen de normale prijs verkocht.

Verkrijgbaar bij alle erkende V.N.R. reformhuizen en V.N.R.-verkoopadressen.
Voor adressen wende men zich tot de fabrikant: N.H. Margarinefabriek - Zaandijk

ANNONCES

Vakantie woningruil. Aangeb. groot bovenhuis met badkamer/voor huis buiten. 3 personen.
Tevens te huur aangeboden slaapkamer met vrije badkamer.
F. van Beek, Sarphatipark 44, Amsterdam-Zuid, Tel. 73 39 48.

Echtpaar dertigers met dochter 8 jaar, Amsterdam-Zuid, zoeken **briders**. Wij zijn geen Bourgeois. Het gaat ons financieel nu wat minder, hierdoor hebben we veel z.g. vrienden verloren.
Br. onder no. MW 102 aan het bureau van dit blad.

Heer, weduwnaar, 75 jaar, Krimpen a/d IJssel (omgeving Rotterdam), **vraagt huishoudster op leeftijd** met ingang van mei/juni. Desgewenst eigen behuizing beschikbaar.
Br. onder no. MW 103 aan het bureau van dit blad.

Heer, gepens. techniek, met een goed betaalde hobby, **zoekt kennis-making met vrouw**, uit goede stand, met eigen woning. Huwelijk niet uitgesloten.
Br. onder no. MW 104 aan het bureau van dit blad.

Zo juist verschenen: **BEZITSVORMING**

samengesteld door Dr. W. Albeda, Dr. A. van Biemen, Ir. G. J. Braat, Drs. H. J. D. Dieters, Drs. J. M. Th. Loeffen, Dr. E. Nordlohne, Drs. A. W. H. J. Quaadvlieg, J. Reehorst en Drs. J. M. den Uyl.
Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.
Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met op het strookje de vermelding: N.G.C. no. 27.

Humanistische Stichting Socrates Oudegracht 152, Utrecht

Landdag Socrates

Op 10 mei a.s. zal op deze landdag het onderwerp:

**GEESTELIJKE VORMING
EN GEESTELIJKE VERZORGING**
aan de orde worden gesteld.

Sprekers: Dr. L. v. Gelder, Badhoevendorp; P. A. Pols, Amersfoort.
Voorzitter: Dr. P. Thoenes, Leiden.
Plaats: Conferentie-oord „De Tempel” te Overschie.
Aanvang: 11.00 uur. Einde: 16.15 uur.

„De Tempel” is bereikbaar met bussen van de W.S.M. van de stations Delft en Rotterdam af.

Vertrek stations: 10.30 uur. Vertrek „De Tempel”: 16.30 uur.

Kosten f 3,50 per persoon. Donateurs en contribuanten „Socrates” f 1,25. Koffie en thee inbegrepen. Lunch f 3,25 (niet verplicht).

Aanmelding: Secretariaat Humanistische Stichting „Socrates”, Oudegracht 152, Utrecht. Giro no. 58.22.93. Tel. 030-10163 en 29563.
Wij verzoeken u het verschuldigde vooruit per giro te betalen.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER-DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 24 ct aan postzegels insluiten.

MASSAGE IS GEEN OVERBODIGE LUXE!

Voor dit doel heb ik een inklapbare massagetafel laten maken, zodat RELAX MASSAGE aan huis mogelijk is. Prima ref.
Woensdag, donderdag en zaterdag behandeling in het GOOI ook 's avonds.

Masseur, Yoga-Therapist F. van Beek, SARPHATIPARK 44, Telefoon 73 39 48, Amsterdam.

CREMATIE

wint steeds meer veld

WAAROM?

Vraagt inlichtingenblad „WAAROM CREMATIE”

VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE

Riouwstraat 186 - Den Haag - Tel. 070 - 55 47 97

Zend mij uw gratis inlichtingenblad

Naam

Adres

Woonplaats